



בְּזִכּוֹת הַזְרִיזוֹת

■ צדק ורחמים

הדיון המשפטי הארוך בין אברהם לבין ה', מסתיים בהכרזת ה', שאין בכל חמש ערי סדום אפילו לא עשרה צדיקים.

"וַיֵּלֶךְ ה' כְּאֲשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר אֶל אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ." (בראשית יח, לג)

כל מאמציו של אברהם אבינו להצלת משהו מערי סדום, מגזירת הכיליון, לא צלחו. מפליא הוא, שדווקא לוט מצליח במקום שאברהם לכאורה נכשל. כיצד זה ייתכן?

נדלג לדור־שיח, שהתנהל בין לוט לבין המלאכים, מיד לאחר שהוציאוהו מן העיר. לוט מתחנן על נפשו:

"הִנֵּה נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרִיבָה לְנוֹס שָׁמָּה וְהוּא מְצַעֵר. אֲמַלְטָה נָא שָׁמָּה, הֲלֹא מְצַעֵר הוּא וְתַחִי נַפְשִׁי." (בראשית יט, כ)

העיר צוער היא אחת מחמשת ערי סדום. במילים אחרות, לוט מבקש להציל לא פחות מאשר אחת מחמשת ערי סדום! להפתעתנו, המלאך משיב בחיוב לבקשה האדירה הזאת.

"וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִשְׂאֲתִי פָנֶיךָ גַם לְדַבֵּר הַזֶּה לְבִלְתִּי הַפְּכִי אֶת הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ." (בראשית יט, כא)

זה מאוד מפתיע. הייתכן, כי בקשתו האחת והיחידה של לוט מן המלאך להצלת עיר שלמה, נענית מיד ובחיוב, בעוד שאברהם מבקש פעם אחר פעם בעד סדום ובנותיה, ולבסוף נאלץ לסגת מבקשתו?

אין ספק, שאברהם גדול בצדקות פי כמה וכמה מלוט בן אחיו. סוף סוף, כל עצם הצלתו של לוט נזקפת לזכותו של אברהם, כעדות התורה:

"...וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מֵתוֹךְ הַהֶפְכָּה." (בראשית יט, כט)

כפי שנוכחנו בויכוח המשפטי שהתנהל בין ה' ובין אברהם, בכל תחום סדום אין אפילו עשרה צדיקים. צוער היא אחת מחמש ערי סדום. נחזור על תמיהתנו: כיצד זה ייתכן, שעיר שלמה תינצל מגורל סדום על פי בקשתו האחת של לוט, בעוד שאברהם אבינו אינו מצליח לעשות זאת? התשובה נעוצה בנימוקי הבקשה.

אברהם לא ביקש מאת ה' שום העדפה בזכותו ולא ביקש רחמים. אברהם דרש משפט צדק וקיבל משפט צדק. אברהם הצביע על בעיה עקרונית בחינוך הדורות לאור צדק ה' ומשפטו, ונענה בהבהרות מדויקות מאוד. לא רק שאין חמישים צדיקים אלא אין אפילו עשרה. אילו היו עשרה ומעלה, תוצאות משפט ה' היו אחרות.

אברהם לא ביקש לערב את זכויותיו הפרטיות השמורות לו, למען חנינת סדום ועריה.

מנגד, לוט אינו מבקש מנימוקי צדק ומשפט, לוט מבקש רחמים על עצמו.

"...וַתַּגְדֵּל חֶסְדָּךְ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשִׁי, וְאַנְכִי לֹא אוֹכַל לְהַמְלִיט הַהָרָה פֶּן תִּדְבְּקֵנִי הָרְעָה וּמָתִי. הִנֵּה נָא הָעִיר הַזֹּאת קָרְבָּה לְנוֹס שָׁמָּה..."

(שם, פסוקים יט-כ)

גם רחמים לבד לא הספיקו להציל את לוט. ברגעים אלו היה צורך בהפעלת זכויותיו העצומות של אברהם.

אמנם לוט עמד בהצלחה במבחן שעורכים לו המלאכים, אך עדיין, הוא זקוק לזכות אברהם. אנו מבקשים לברר, מה הגיע לו בזכותו העצמית, ומה הוא השיג בזכות אברהם?

גבולות הזכות

נשוב אל הפסוק שצוטט לעיל ונתבונן בו.

"וַיְהִי בְשַׁחַת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכְּפָר, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מֵתוֹךְ הַהֶפְכָּה, בְּהַפֵּךְ אֶת הָעָרִים אֲשֶׁר יָשַׁב בָּהֶן לוֹט." (בראשית יט, כט)

הפסוק הזה מלמדנו, שהתערבותם של המלאכים בהוצאתו הפלאית של לוט מסדום לא הייתה מאפשרת, אלמלא זכותו של אברהם. הדיוק הוא מן המילים, וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט" דהיינו, שילוחו של לוט מתוך ההפיכה לא התרחש בזכותו. משמע מכאן, שכדי למלט את עצמו בכוחות עצמו בלבד, לא הייתה דרושה זכות אברהם.

נעקוב אחרי השתלשלות העניינים כפי שהתורה מתארת.

לוט מפציר במלאכים שילוננו בביתו ויהיו אורחיו. במקביל, לוט פועל נגד אנשי מקומו, תוך כדי מוכנות להקרבת שתי בנותיו למען שלום אורחיו. אין ספק שלוט עומד בהצלחה במבחן ששני המלאכים ערכו לו, כולל מידת החסד בהכנסת אורחים.

בתמורה, הציעו המלאכים ללוט להציל את עצמו ואת משפחתו המורחבת, הכוללת חתנים וכלות ועוד. כלומר, זכותו העצמית של לוט עמדה לו ולכל משפחתו.

למרות זאת, זכותו של לוט אינה מספקת להציל את אנשי העיר. משום כך, במידה והוא יישאר בעירו, או לא יספיק לצאת לגמרי מן העיר, הוא ימצא את מותו עם אנשי העיר.

”וּכְמוֹ הַשָּׁחַר עָלָה וַיֵּאֱצִיבוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר, קוּם קַח אֶת אִשְׁתְּךָ וְאֶת שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת (ללא החתנים והכלות) פֶּן תִּסְפָּה בְּעוֹן הָעִיר.” (שם, פסוק טו)

לוט לא מצליח לצאת בכוחות עצמו והוא נזקק לעזרה.

”וַיִּתְמַהֲמַהּ. וַיַּחְזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּהַמְלִיחַ ה' עָלָיו, וַיִּצְאֵהוּ וַיִּנְחָהוּ מִחוּץ לְעִיר.” (שם, פסוק טז)

המלאכים נושאים את לוט ומשפחתו, מוציאים אותם בדרך ניסית, וכהרף עין הם מחוץ לעיר. יש לתת את הדעת לביטוי "בְּהַמְלִיחַ ה' עָלָיו". הביטוי הזה מלמד, שהופעלה פה זכות חיצונית נוספת שעזרה ללוט. על הזכות הנוספת ועל מקורה, מפרט פסוק אחר:

”וַיְהִי בְשַׁחַת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכֶּפֶר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהִפְכָּה בְּהַפֵּךְ אֶת הָעָרִים אֲשֶׁר יָשָׁב בָּהֶן לוֹט.” (שם, פסוק כט)

שילוחו של לוט בפועל, נעשה על ידי המלאכים. הם נשאו את לוט ומשפחתו בדרך פלאית והניחוהו מחוץ לעיר. כפי שנאמר לעיל, השילוח הזה הופעל בזכות אברהם, וזוהי "חֲמֵלַת ה', עָלָיו".

מבחן נוסף

"וַיְהִי כְהוֹצִיָאם אֶתֶם הַחוּצָה, וַיֹּאמֶר הַמַּלְטָה עַל נַפְשְׁךָ אֶל תַּבְיֵט אַחֲרֶיךָ וְאַל תַּעֲמֹד בְּכָל הַכֶּפֶר הַהָרָה הַמַּלְטָה פֶּן תִּסָּפֵה".
(שם, פסוק יז)

המלאכים אשר נשאו את לוט אל מחוץ לעיר, פוקדים עליו להימלט אל ההר ולהציל את נפשו.

נשאלת השאלה. מדוע לא נשאו אותו המלאכים ישירות אל ההר? מדוע הם פוקדים עליו לעשות זאת בכוחות עצמו?

התשובה מונחת בחשיבותה של בדיקה נוספת, שנערכה למשפחה המצומצמת. המבחן הוא, מי יביט לאחור בניגוד להוראה מפורשת. הבטה לאחור מעידה על קשר נפשי עם העיר. קשר מן הסוג הזה, יפעיל את עונשה של העיר גם על המביט לאחור. עונשה של העיר היה בגפרית ומלח, כדברי הכתוב בספר דברים פרשת ניצבים.

"גִּפְרִית וּמֶלַח שֹׁרְפָה כָּל אֶרֶץ לֹא תִזְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא יַעֲלֶה בָּהּ כֹּל עֵשֶׂב
כַּמְהַפְכַת סֹדֶם וְעַמֹּרָה אֲדָמָה וְצִבּוֹיִם אֲשֶׁר הִפָּךְ ה' בְּאִפּוֹ וּבְחִמָּתוֹ".
(דברים כט, כב)

העונש הנורא הזה דבק באשת לוט:

"וַתִּבֶט אֶשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתִּהְיֶי נְצִיב מֶלַח".
(בראשית יט, כו)

זה היה בירור אחרון, שבא לוודא שרק האנשים הראויים לכך יינצלו.
עתה לוט מתחנן על נפשו:

"הֲיֵה נָא מִצָּא עֲבָדְךָ חַן בְּעֵינֶיךָ וַתִּגְדַּל חֲסִדְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשִׁי...".
(שם, פסוק יט)

כלומר, אתם הוצאתם אותי ואת משפחתי מן העיר כדי להצילני, כי אני בעצמי לא הייתי מסוגל.

"וְאַנְכִי לֹא אוֹכַל לְהַמְלִט הַהָרָה פֶּן תִּדְבַקְנִי הָרָעָה וּמָתִי".
(שם)

גזרתם עלי חיים בכל מצב – ואינני יודע בזכות מה, הרשו לי להימלט אל העיר הזאת – צוער, אע"פ שהיא אחת מערי סדום.

”הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה והוא מצער, אמלטה נא שמה... ותחי נפשי”.

(שם, פסוק כ)

המלאך נענה בחיוב.

”ויאמר אליו. הנה נשאתי פניה גם לדבר הזה לבלתי הפכי את העיר אשר דברת”.

(שם, פסוק כא)

מיד לאחר התשובה החיובית, מוסיף המלאך בקשה מוזרה, שממנה משתמע כאילו המלאך מבקש את סיועו של לוט.

”מהר המלט שמה, כי לא אוכל לעשות דבר עד באך שמה”.

נראה לכאורה, שביצוע גזירת חורבן סדום ועריה תלוי בהגעתו של לוט לצוער. על פי זה, אם הוא יתמהמה הגזירה כולה תעוכב! אם כן, אדרבה! לוט יוכל להתמהמה בכוונה, ויציל את סדום על כל עריה!

ברור שאין זו כוונת המלאך.

כוונת המלאך היא לומר: אם אתה לוט בגופך לא תהיה שם, לא אוכל להציל את העיר כפי שביקשת, לכן מהר הימלט שמה.

הביטוי ”לא אוכל לעשות דבר” מוסב על הפסוק הקודם: ”הנה נשאתי פניה גם לדבר הזה”.

ומהו ה”דבר הזה”?

”לבלתי הפכי את העיר אשר דברת”.

כלומר, לא אוכל לעשות את הדבר הזה, אשר ביקשת להציל את העיר צוער אם לא תגיע לשם מיידית. מועד הגזירה הוא הנץ החמה! אם לא תגיע לצוער לפני הנץ החמה, לא אוכל להצילה, וגם אתה תיספה.

זכות אברהם

נשוב אל הפסוק: ”ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה”. מבין כל זכויותיו הרבות של אברהם, הייתה זכות מיוחדת שבגינה ניצל לוט. מה הייתה הזכות הזאת?

בכדי להשיב על השאלה הזאת, נערוך השוואה בין הדרך בה קיבל אברהם את אורחיו, ובין הדרך בה קיבל לוט את פני המלאכים.
באברהם נאמר:

”וַיִּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו. וַיֵּרָא וַיֵּרָץ לְקִרְאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחוּ אֲרָצָה.”
(בראשית יח, ב)

ובלוט נאמר:

”וַיָּבֵאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בְּעָרֵב וְלוֹט יָשֵׁב בְּשַׁעַר סְדֹם, וַיֵּרָא לוֹט וַיִּקָּם לְקִרְאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אֲפָיִם אֲרָצָה.”
(בראשית יט, א)

ההבדל בין אברהם לבין לוט מודגש וברור: גם אברהם וגם לוט נהגו כבוד באורחיהם, אלא שאברהם רץ לקראתם בעוד שלוט רק קם לכבודם. כדי שלא נטעה לחשוב שהריצה של אברהם הייתה אירוע חד פעמי ולא מייצג, טורחת התורה להדגיש תכונה זאת עוד ארבע פעמים נוספות.

”וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֵהָלָה אֶל שָׂרָה, וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֵשׁ סָאִים קָמַח סִלְתָּ לְדוֹשֵׁי וְעֵשִׂי עֲגוֹת. וְאֵל הַבָּקָר רֵץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רֶךָ וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל הַנַּעַר וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ.”
(בראשית יח, ו-ז)

זריזותו של אברהם מתוארת בסך הכול **חמש פעמים** (יחד עם הריצה לקראת האורחים).

מטרת ההדגשה החוזרת ונשנית היא להצביע על אופיו הנעלה של אברהם ועל זריזותו לקיים את מצוות ה'.

התורה מבקשת גם לרמוז, כי הזריזות הזו, היא שהצילה בסופו של דבר את לוט האיטי וכבד תנועה.

”וַיִּתְמַהֲמַה, וַיַּחְזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בָנָתָיו בְּחַמְלַת ה' עָלָיו, וַיִּצְאָהוּ וַיִּנְחָהוּ מִחוּץ לְעִיר.”
(בראשית יט, טז)

לוט מתמהמה. לוט מתנהל לאיטו, בעוד הכול סביבו לחוצים ומתוחים. חסרה לו מידת הזריזות, שהיא כה מכריעה ברגעים האלו. לוט מכיר בחסרונו ובחולשתו, ולכן כאשר המלאך מניח אותו מחוץ לעיר, הוא מתחנן לפני המלאך ומבקש לקצר את טווח ההימלטות, גם אם יידרש להציל את העיר צוער לצורך זה.

נספור כמה פעמים מאיצים המלאכים בלוט למהר ולברוח:

1. "וְכִמּוֹ הַשִּׁיחַר עָלָה וַיֵּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר. קוּם קַח אֶת אֲשֶׁתְּךָ..."

(בראשית יט, טו)

2. "וַיֹּאמֶר, הַמַּלְטָה עַל נַפְשְׁךָ אֶל תְּבִיט אַחֲרֶיךָ וְאַל תַּעֲמֹד בְּכָל הַכֶּכֶר, הֲהִרָה הַמַּלְטָה

(שם, פסוק יז)

פֶּן תִּסְפָּה".

3. "מַהֲרָה הַמַּלְטָה שָׁמָּה כִּי לֹא אוֹכֵל לַעֲשׂוֹת דְּבָר..."

(שם, פסוק כב)

חמש פעמים בסך הכול מיהרו המלאכים את לוט. לוט אמנם איננו מצליח לעשות זאת, אך זכותו המיוחדת של אברהם שהיא הזריזות במצוות, היא שעמדה לו.

"וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה".

(בראשית יט, כט)

חמשת הפעולות הזריזות של אברהם מגינות על לוט ונחשבות לו כאילו הוא הזדרז.

התוצאה הסופית היא, שלמעשה זכותו של אברהם, היא שהצילה לבסוף את העיר צוער, ולא זכותו של לוט. המאמר הזה מלמדנו, מה כוחה של הזריזות בעבודת ה', ומה גדול ערכה כאשר מגיעים מצבי חירום שבהם אנו נדרשים להיות זריזים ואין בנו את הכוח לעשות זאת.

באותה שעה, עולים לפני ה' כל אותם פעולות זריזות בעבודת ה' שנקטנו בעבר, ומאפשרות סיוע ניסי נסתר להצילנו ולהעמיד במקום מבטחים את רגלינו.

